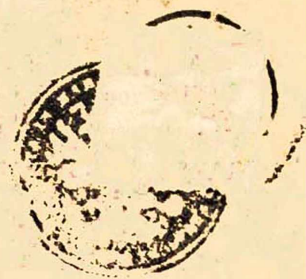

ЦРНОГОРАЦ

НЕДЕЉНИ ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

БРОЈ 35.

На Цетињу у Суботу 16. Септембра (28. Рујна) 1872.

ГОДИНА II.

ЦРНОГОРАЦ, излази један пут недељом. Стаје: на ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по г. 3; четврт г. ф. 1. 50. п. За СРБИЈУ год. ф. 7; по г. ф. 3. 50. п.; четврт г. 1. 75. п. За све друге земље год. ф. 8; по г. ф. 4; четврт г. ф. 2. За огласе плаћа се за ред 5 новина. Дописи, предплата и све наручбине шилу се уредишћу на Цетиње преко г. Петра Гамдановића у Котору.

САСТАНАК ЦАРЕВА И НАШИ ИЗГЛЕДИ. II.

У прошлом чланку разложени смо значај састанка трију царева у садашњости. Казали смо да он непосредна значаја нема, и изrekli смо сумњу, да ће се том приликом тешко што закључити, што би породило у Јевропи изненадне велике догађаје. Ослањајући се на постојеће стање ствари, изrekli смо своје увјерење, да неће ни Аустро-Угарска успјети, да у савезу с Њемачком држи у шкрипу Русију, као што су бечко-пештански андраншијеви листови пријетили, бити ће Русија и Њемачка чинити договоре о заједничком наравном освојачком предузећу. Из истих узрока због којих су та два случаја немогућа ми смо били увјерени, да је немогућан и трећи случај, т. ј. савез тих трију велесила, јер интереси за којима свака од њих тежи нијесу није на другоме мјесту, него баш међу њима. А ко ће да свога противника свлада и од њега узме, што тражи, тај се неће с њиме удруживати. По томе свему наше је увјерење било да тај састанак не значи ништа друго, него учвршћење пријателства између тих трију држава, и то за посредство, али кратко, вријеме, када ће моћи једна објема, или, што је могућније, двије једној, одрећи даље пријатељство.

И ни мало се нијесмо преварили у нашој претпоставци. До данас добили смо доста извјештаја из Берлина о састанку. Шта видимо из њих?

Прве вјести говораху нам само о учтивости и пријатељској предисретљивости трију царева. Причаху нам о обједина, о здравницама, о узајамном ласкању њиховом. И ништа више. Једва најновије вјести пођоше мало даље, те

нам по коју говоре и о самоме значају састанка. И сви мјерољавни листови једнодушно говоре, да је овим састанком очитовано само пријатељство између царева, а то пријатељство да нам ујемчава мир јевропски.

То је што смо и ми казали и ми им за то врјерујемо. Само је између нас разлика та, што ми у исто вријеме кажемо и какво је то пријатељство, и за колико ће трајати тај мир, шта више, зашто се тежи за тијем миром, или боље, примирјем, као што смо у прошлом чланку рекли.

Мир је овим састанком донста утврђен, јер га хоће Русија и Њемачка, и јер га због тога Аустро-Угарска мора хтјети. Али мир тај не може бити трајући због јасних тежња Русије и Њемачке. Он је дакле само њихова потреба за велике претстојеће догађаје. А кад то стоји, онда је јасно, какав ће тај мир бити и за ово вријеме док устраје. По данас ће настати онште оружана, веће и грозничавије него икада. О томе нема сумње. За то смо ми у прошлом броју и ставили питање: Шта ће наступити послије овога примирја, које је утврђено састанком царева?

На питање то ми смо прошли пут овлаш одговорили, а у оним раније разлагање нијесмо ни ради упуштати се. Била би безослица пуштати се у нагађања свију појединости, које могу наступити. За нас је доста и оно изрећи што се са извјештајима да прорачунати. А то је, — да нам у брзо претстоји велики рат. Све три силе, које су прошле недеље својим састанком тобоже освештале јевропски мир, спремаће се по данас као икада, да једнога дана страховито наруше тај мир. Нећемо нагађати, ко ће бити јунак тога дана, али држимо, да се Русија спрема за прву улогу. Ко ће бити уз

њу, и против кога ће она бити, то за сада остављамо на страну. Мјесто тога да се запитам: какав ће бити, или какав треба да буде наш положај у томе случају, када ће се ријешење источнога питања тешко моћи мишати.

Ми, српски народ и наша браћа на истоку имали смо у повије вријеме доста искуства у нашој тежњи за ослобођењем. Досадашња напрезања и она остала су била свака успјеха. Томе су, ми би рекли, узроци: с једне стране појединце наша мала свага и међусобна наша неслога, а с друге стране турско-српске немирих сила над нама, које је једино Турекој ишло у прилог. Ово послије много је већа пречка на нашем путу к ослобођењу него оно прво, јер напаметку споразумљење између Срба, Бугара и т. д., ствар је чисто наша, наших заједничких интереса, и оно би се у одлучном часу извјесно постигло. Напротив турско великих сила над нама, стоји не само изнад наше власти, него шта више, оно нас још веже и одузима нам и оно мало моћи, што имамо, а нарочито у стању, у којем смо се до сад вазда налазили, т. ј. у неограниченој забринутости и у међусобној поцјепаности. За то су се у нашој средини и појављивали често гласови, да нас силе заштитнице оставе себи самима да ми сами ријешимо своју судбину. По оне вјести до сада никако хтјеле одлучити се па ту политику немјешања у погледу источнога питања. Не због тога, што би се бојале, да ми себи успјели него на против, што су биле о противном увјерене. А то је против њихових интереса. Због тога ми ни по сад не можемо очекивати, да ће оне оставити нама да сами свршимо тај чин, који је за њих најважнији. Самој Русији, која је нама од свију највећи пријатељ, неиде у ри-

ПОДЛИСТАК.

СРЕЋА И НОВАЦ.

VI.

КАКО КОЈИ.

(Наставак од бр. 27.)

Јер, у пркос „дивљаштву“ Андрином г.ђица Ван Лимден осјећах се, да јој је он искрено одан. Стотинама знакова, који су привидно познати, али за њу су од праве вриједности, доказивах јој, да је сад њен рођак сматра као „неког“, док пређе, његова равнодушност јасно говорах, да је сматра за „никог“.

Сузана, немилостива, као што су обично младе ђевојнице, пребацивах који пут Андрију, што је замишљен или како би се напла на само са Олимпом, грлила би је и љубила, говорећи јој о својем брату.

Знаш ли Олима, да сам ноћас чула сан сањала? рече јој једног дана; виђела сам те у невјестничком оћелу, моја мила Олима; а заручник не бјеше нико други, до мој брат Андрија.

— Чудан је то сан, Сузана, рече госпођица Ван Лимден са успленијем смјешањем. Ја прије мислих да је то опет нека од опшних будалаштина, како ти често волиш да чиниш.

— На и кад би било тако! зар ви неби вољели да имате мужа, као што је Андрија? настави срдито Сузана, која јавно љубилах свог брата, Ја мислим, да би ви мучно нашла бољег, и способнијег да вас унесе, од њега.

— Међутијем, драга Сузана, та идеја савршено је не остварива на за то те, као пријатељица савјетујем, да ником не казујеш да си то, ма и за један часак могла имати на уму.

— А зашто, молим вас? запита ђевојка љутито, што јој опа, по њеном мишљењу презире брата. Што би имали да замјерите Андрији? Ја мислим да ће те ми то искрено казати!

— Ја не налазим твоме брату никакве мане, одговори Олима смјешањем љутини Сузаниној, сама ти кажем, да та удаја не може бити. И додаде заглавни је, ако ме љубиш немој ми никад више то помињати.

— Ах, учини Сузана, замисливши се. Е добро, пристајем, али под једним условом; ако ми кажете, ко би могао тој удаји на пут стати да није, одкуд, мој отац?

— Да, он први.

— На онда?

— На онда, настави Олима збуњено, твој брат, знаш, није никад на то ни помислио.

— Сузана напружи уста.

— Хајдемо даље рече она; а ви?

— Најпослије настави Олима одрешито, ја не бих никад на то пристаја.

Ви! ви! ви! повика Сузана на три разна гласа. То је смјешно. Имате ли бар каква узрока, што тако говорите?

— Имам их три, рече Олима збуњено.

— Сузана се већ бјеше спремила да чује разлоге своје рођаке, кад долазак Дузе Ван Лимден прекиде овај разговор у врло zgodно вријеме по Олиму која се налазила у великој

забуди, заричући се, да никад више неће водити оваков разговор са њеном малом рођаком.

Андреја често провођаше, по њеколико дана, час у једној, час у другој воденици које сачињаваху велики дио имања Ван Лимденовог. Сузана свакад одлазаше са Олимпом, да га обиђе, и у таквим случајима млади се остављаше своје обичне љутивости и запођиваше, са његовом рођаком дуге препирке о Швајцарској и Холандији и о појединости добријем странама ових земља.

На овај начин они постаху прави пријатељи, или боље да речем другари. Ма да, скоро у свачем, бјеху противнијих начела, Андрија увиђа да његова рођака, при свој њеној привидној лакоумности, има у себи и озбиљности, правог осуђења и много лојалности. Олима опет, од њене странке њеног рођака, који поред подоста тврдоглавства, бијаше врло добар и искрен, а узрок његовој тврдоћи бијаше једнострано васпитање, које тежаше само једној мети: умножавати имање.

Никад у његовим разговорима гђе је свагда присуствовала Сузана, или њен брат Клас, не бјеше ријечи о браку. Никад ни једна једита Андрија ријеч, не даваше на знање његовој рођаци, да је Сузана имала таквог озбиљнијег разлога да прави оне изводе, до прете људи дугог уображења. Један пут пак два то је истина, Андрија који обично док је у воденици, носаше са свијем просто оћело које му ни мало не доликоваше бјеше, од неког времена почео љешне да се оћева у оне дане, кад се својој лијеној рођаци падаше. Али Клас и Сузана тако му се почеше ругати да се сиромаш момак набрзо мо-

чун, да ми на пр. већ данас свршimo са Турском, јер Русија зна да смо јој ми, хришћански, источни народи, врло моћни савезници у њеном рату, која је не само извјестан, него и близу. Из тих разлога дакле ми држимо да велесиле неће никада хтјети пристати на нашу жељу, да нас оставе нама самијема, да ми свршимо са папијем непријатељима.

Кад смо дакле до сада видели, да сами по себи без међусобна споразумјења ништа нијесмо могли учинити и кад смо видели, да нам са стране неће и не може нико помоћи, онда шта нам ваља радити у овој околности, нарочито сада, када се можемо падати брзим, великим догађајима?

Најљепши науку у томе даде су нам ето баш сада три највеће царевине састанком својих царева. Није њих у Берлину саставила жеља тек да се виде и загрле, него невоља, или блажије речено, интереси. Па шта ми тек да радимо, када они прибијегају томе сретству. И шта више још, њихови су интереси ти са свијем противни, једни другима протавположени, и тек се за кратко вријеме дају прикрити и у толико сложити, а интереси наши, српски, бугарски, грчки и румунски са свијем су исти и онда су тек моћни кад су у заједници.

Нама дакле не остаје ништа друго, него да се сви сложимо у чврсти, неразлучни братски савез. То је најлакши, а најпречи и једино спасоносни корак наш. Најлакши због тога, што смо данас ваља сви увјерени о потреби наше солидарности, а најпречи због тога што сви увиђамо, да је спасење наше једино у заједници нашој. Када се ми сви сложимо и одлучни будемо заједнички прегнути онда смо у пола свршили посао. Онда можемо радосно очекивати догађаје, као што је био овај потоњи и опај од 1866. Тада нећемо ми бити прости гледаоци, него важни чиниоци, који ће моћи своје интересе потпуно задовољити.

То рекосмо само на рачун претпоставке, да ће овај царски састанак имати за посљедицу скорни велики рат. А такав савез наш колику би важност имао и за данас и у опште, и да би нас он ставио у стање да не морамо мотрити на расположење велесида према нама, о томе смо ми већ до данас више пута говорили.

Искрено братство дакле хришћанских народа на истоку треба да је прва посљедица састанка трију царева, па онда ако се ико има бојати даљих посљедица, ми за цјело не.

раде одређи ове раскоши и опет обући скромно ођело, у ком ваља признати не бјеше ништа лепши од осталих радника оије у воденици. Неколико дана послје наведеног разговора из међу двију девојака бјеху стигле ове у воденицу и док се оне одмараху, узевши мало да се прихвате, Андрија се на један пут окрене Олимпи.

— Шта је тај Риствин о ком стрина оно мад говорише, наводећи да сте се ви били ријешили, да пођете за њега?

— То је нека врста шпекуланата, индустријских ритера, не знам одкле, рече Олимпи поруменивши; ја сваки дан благодарим мојој доброј матери што ми није дала то да учиним.

— Шта, ластави Андрија строгијем гласом, па зар за таква човјека хтјели сте да се удате?

— Ја сам се о њему варала, прошапта Олимпи збуњено.

— Ја не разумијем како сте могли бити толико лакомишљени у тако свечаном тренутку, рече Андрија озбиљно. Шта! тако сте га мало познавали, да сте се могли у њему преварити, а нијесте се бојали да му повјерите вашу срећу; пристаили сте, да посите његово име и не знајући, да нећете кад морате првенити од њега! Ја нећу да знам за чин, ни за рођење, ни-ти разбирам јесу ли им ђедови били од књажевских породице; кад бих ја био племић на љубно женскињу из посљедњег стадежа ја бих узео, само кад би не само она него и сви чланови њене породице заслуживали, да их поштујем. Дакле ви видите, да та предрасуда у мојијем очима не важи ништа . . .

— Него . . . ? зашта Олимпи, видећи да от замуцкује.

НАШЕ НЕВОЉЕ.

(Од једног Србина у Угарској.)

V.

Кад смо под горњијем насловом, ако и површно показавши један од поглавитијих извора нашијем невољама, писмо се надали, да ће сама дјела тако брзо потврдити истинитост нашијех ријечи: да је заиста калуђерство извор истијем.

Но ево тек је цјео низ нашијех чланака угледао бијела свијета, а изађоше дјела на виђело, која су нас кадра још више потврђивати у мисли, да калуђерство, као освједочену сметњу народному напредовању, ваља таманити; паравно, начином који би у томе послужити могао, а да се не изазове непотребно трење у самоме народу, које би опет пивом другоме већ опет народу од штете било.

Ми ћемо овђе изијети само то дјело које споменусмо да изђе на виђело као доказ нашем досадашњем доваживању.

У главноме знају читаоци овог листа, како стоји народ наш у овим крајевима у питању своје цркве и школе, односно у уређењу истијех. Народ наш има право да сам уређује све ствари које се тичу цркве и школе српске, и то право ујамчио је и IX. чл. од год. 1868 уг. зем. закона. По томе, законима земаљскијем ујамченом праву, народни је сабор онај орган, који све те ствари уређује и управља, а држава, по праву које је владалац себи задржао, само врховни надзор води над целим тијем уређењем и управом.

Познато је и то, да је сабор народни од год. 1868-72 преузео да основне законе створи, по којима се имају управљати све народне ствари које се тичу просвете и цркве народне и које по томе спадају у опсег народне црквено-просветне самоуправе, и да је у главноме све урадио, што је требало да сачињава подлогу правом раду. Сабор је израдио основно устројство које је поднесено круни на потврду, са још многим другим стварима, које без потврђења круниног не могу у живот ступити. Те су ствари остале и до данас не ријешене, не потврђене, ма да је народ и из сабора и из епархијске скупштине и из општина црквено-школских молбеницама журио потврду њихову. Без потврђења устројства саборскога није се могло даље радити, као што се не може градити кућа, док се темељ не удари.

Тако је трајало скоро двије године, а отуда само народ имађаше штете.

По земаљскијем законима, влада не мађарска није није могла узрока наћи да не поднесе те ствари, устројство сабора и друге на потврђење круни. Али како смо једном већ изложили у овоме листу прије неколико мјесеци, влада мађарска иде свакојако за тијем, да просвјетном развитку народа српскога овђе препријеке на пут стави, како би га у просвети у назад задржати могла. У тој цијели тражила је ма каква

— Него одговори младић, полако, у мени је дубоко укоренено осјећање достојанства, а не као што ви мислите, сујете. Дакле и кад би каква женска придобила моју највећу наклоност и кад би свако право имала на моје поштовање и моју љубав, ја је опет не бих узео, ако би се у њеној породици нашао когод кога бих се ја стиђети могао. А ви, рођако нијесте љубили Риствина, а поред тога њега би имали да се стиђите, а не кога из његове породице. Но! опет сте били пристаили да пођете за њега, ви који посите име Ван Лимпен! име које заслужује свако поштовање! Ах! рођако вјерујте ми поштеће обвезује човјека, као и племство; па кад човјек носи неокалано име нема право, да га ма с каквијем другијем саједини!

Андреја се бјеше више заузео него обично; виђаше се, да говори о предмету, који му на срцу лежи и о ком је много размишљао; На свој глас праведне савјести, Олимпи које је све више пута пребацивала сама себи, што је хтјела да пође за Риствина, пружи Андрији руку:

— Имате право, рођаче, рече она осјећањем, мој поступак је тако лакомишљен, да се не да оправдати. Али, додаде молећијем гласом који издаваше с мјешање њенијех уста и очију кад помислите на страшну казну, која би ме отуд постигла, зар немате према мени, мало сажалења, и зар нијесте расположени, да ми опростите.

Сузана скривајући лукави осмјех изводи из џепа њеку књижицу, па стаде да чита с тако великом пажњом да је било не могуће, да није усљесна.

— Баш за то што сте хтјели да се, за ци-

повода и пађе га у незадовољству — калуђерства српскога.

Не зна се право, дал је незадовољство нашег калуђерства било по себи толико, да је могло нагнати калуђере да се овако одупру вољи народној и стану бао пречага на пут народном развитку, или је влада мађарска паручила у њих то незадовољство, да их може употребити за оруђе, против тежње народа српскога. Ми држимо да је ово друго, истина, и ево на чему оснивамо ову тврдњу:

Претставник калуђершине и тежње њихове, јесте злогласни гретешки архимандрит Анђелић. Тај је човјек од почетка стао као противник народне странке. Он је на супрот праву, тежњи и жељи народа, који је захтјевао да се народнијем добром негује и унапређава просвјетно стање народно, а у ту цјел да народ сам рукује тијем добрима, — бранио калуђерско стаповиште, т. ј. хтео је да народна добра и даље остану у рукама калуђерским, који су их арчили за своје тјелесне угодности. Народна је странка заступала досљедност права автономije до крајњијех граница, т. ј. да се уведе потпуна самоуправа у свему почињући од општинских ствари па до саборских, што кад се примене на живот може се овђем примјером освјетлити. Као год што народ бира себи митрополита — патријарха, тако да бира и владика дотична дијецеза, проту протопопијат а пароха дотична општина. Калуђерство је пак хтјело да задржи све по староме, т. ј. да народ бира патријарха као и до сада, остало пак да стоји у руци калуђершине и тако би синод бирао или боље постављао владике, ови проте и свештенике без обзира на народ. Народ пак и даље да сноси све терете који су с тијем скопчани, т. ј. они да постављају а народ да плаћа.

Но Анђелић као претставник калуђершине и вођа њихов, није био дошљедан начелу аутократичном, самовласном, па коме је стајао. Он је у многим стварима одступао од конзеквенција (досљедности) тога начела. Тако н. пр. у питању општинске самоуправе не само да се склопио на то да је призна, него је и сам потпомагао да се иста изведе. Исто тако у питању управе народнијех добара више се разилазило од народне странке у формалности него у самој суштини управе. Ако се неварамо, он је и предлог о дотацији (плати) намастирских настојатеља формуловао!

У кратко да кажемо: из његове јавне радње не може се увиђети, да је незадовољство калуђершине било толико, да се могло замишљати, е ће они позвати мађарску владу у помоћ против свога народа. Анђелић је, шта више, и у више прилика изјавио, да ће бранити своје ставовиште, али ако се народ на то склопи, он се неће за скут владин заклањати.

Народна странка нагодив једнодушну жељу цијелог народа, могла се надати дакле да сад

јелог нашег живота унесрећите, не могу вам никакo опростити, одговори Андрија гледајући право његову рођаку. Зар ви мислите, Олимпи да ми је ваша будућност индиферентна?

— Не, заиста, мрљах Олимпи збуњено ви . . . ви ми указујете толико . . . пријатељства . . . и ја одиста мислим, да ви желите моју срећу.

Очевидна забупа обузимаше младе људе. Међутијем ви једно па друго не бјеше расположено да прекида разговор. Сузанина књига изгледаше, као да је све више и више интересује и за цјело, оно што читаше, бјеше њега врло весело, ако је судити по осмјеху, који млада читаоца с муком угушиваше, да остане озбиљна.

— Тако је, рече Андрија затежући се, ја бих дао све на свијету, да вас видим срећну одкако је ваша удаја, са омијем Риствином — као да му његово име уста раздирало — прекинута, да ли сте икад помишљали, да тражите бољег мужа?

Сад дође па Олимпи ред, да право погледа свога рођака. Али његове очи бјеху упорно управљене на Сузану, која се чињаше, као да ништа не зна, шта се око ње збива.

— Ис, нијесам никад на то помишљала одговори са свијем просто госпођица Ван Лимпен.

— Овђе! то је са свијем природно! рече Андрија шаљиво; у кућу не долазе младићи и осим, кад би вам пало на ум, што је не могуће, да помислите на мене, ја не знам, кога би могли изабрати.

— Диста, рече Олимпи која се не мога уздржати да не поцрвени.

— Па, продужи рођак, како сам

већ више никаквих претреса нема на путу, да сву снагу уложи у посао, око унапријеђења народнога, и чекаше стрпљиво, да крупа потврди устројство и друге ствари.

Но у томе чекању у једаред се показа, да несреће нема без калуђерштине. Влада не потврди устројство саборско, а и не поврати га сабору назад — као што је у реду, ако има какве примјетбе на њега, којима би била рада што измјенити. На мјесто тога она распусти прошли сабор и даде налог администратору патријаршије да сазове други, али само „за избор митрополита-патријарха“, и тај избор још да се обави по „староме начину“.

Шта значи „избор патријарха по старом начину“ — биће ваљда познато. А познато ће бити и то: шта је влада намјеравала била с тим учинити. Она је ишла на то, да за патријарха српскога протурџи тога Анђелића. Кад виђе из избора саборских посланика да јој то неће поћи за руком, јер сви посланици бјеху од народне странке, она удеси ствар онако, да је распустила сабор. Иза тога уклони досадањег администратора патријаршије, Стојковића, те постави на његово мјесто владик у Грујића, и уједно посла једног Мађара као краљевског комесара, да овај поведе пестрагу против „пачина“ досадање управе народнијем добрима.

Ово је оно споменуто „дјело“, које показује да је калуђерштина извор нашијем невољама народнијем овђе, и које свједочи уједно, да је незадовољство калуђерштине наручица мађарске владе, да је дакле Анђелић издајница народа свога и владин пајамник, као што ћемо! одмах виђети.

У ручном краљевом писму, којим се тај краљ комесар именује, вели се: да краљ именује комесара ушљед тужбе, које су делом њему саме, делом његовој мађарској влади поднеле, противу управе народнијех добара, те да тај комесар има путем истраге то све извидити. Те тужбе пак изишле су од Анђелића. Он је лично краљу тужио се а и влади поднијела је калуђерштина тужбу са његовим знањем, у којој се тражило, ни мање ни више, него да се народу нашем одузме право самоуправе у својој цркви и школи.

Анђелић је дакле лагао онда кад је говорио да неће тражити против народне жеље закона у државној власти, а пошто се у „тужбама“ његове странке захтјева да се одузме или бар што већа ограничавања автономна народна, дакле да се укне и оно, на што је он прије пристајао у саборима и помагао и сам стварати, то засвједочава, да је он најмудрији, да се показује незадовољнијим него што и јесте, и да као такав подноси тужбе краљу и влади, против воље и жеље цијелог народа.

Како се види грђи издајница и поганијизатор по што се онда и није у коме народу појавио.

Нећемо говорити овђе о томе, како се код престола и владе није чуо глас цијелог народа,

потпуно увјерен, да вам тако безумна мисао никад не може доћи, то ће те сад знати, сестро, за што се ја бринем о вашој будућности јер ако останете у Зандаму дочекаћу, да умрете младом девојком.

— Хвала ти, лијено! повика Сузана, намах се помјешави у разговор, добро, дакле ја ћу онда умријети старом девојком почем ћу без сумње да останем у Зандаму!

— Ох! за тебе има још времена рече јој брат; ти си још млада.

— Све боље од бољег! настави Сузана смијући се; дакле наша је рођака, Олимпија већ стара девојка, или ако вије, а оно ће скоро бити; па стога ваља да брзо пађе мужа, је ли?

— Доста, Сузана ти си неспособна са твојим ругањем! повика Андрија пестрљиво.

— Добро, сад видим, шта је, настави немилостива подрумливица, смијући се слатко; Олимпија, мој премлики брат, ког ви овђе видите без сумње падасетој срећи да добије вашу руку; па стога је зловолан на мене што се ја шалим онда кад се тиче „среће цијелог његовог живота“.

Ово последње изговори са особитом важности, која доведе младе људе у велику забуну, Олимпија устаде с предлогом, да се кући иде. Кад то виђе Андрија, да би и сам изашао из забуне, он окрене разговор у шалу.

— Пазнићу добро, да тако што никад не пожелам, јер би моја рођака, зацјело, одбацила такву понуду.

Олимпија, неодговоривши ништа на ове ријечи, примјети само својој друзи, да је већ касно и да ће им се матере бринути, што их нема. Али Сузана се ни мало не журише да прими оно

како све молбе саборске, епархијски скупштина, свију већи општина, на броју до двије стотине да се потврђују саборске ствари остале не чувене, а тужба једнога Анђелића и неколико писмијех калуђера и попова, одмах служи за повод да се комесар шаље. Ми знамо да је све то намјестила влада мађарска, да нас може гонити и кенити, и да нам никако не да би једном могли уредити наше народне црквено-просвјетне ствари. Но ми и то знамо да комесар није постављен да води истрагу за то, што је влади стало да се увјери о правом стању досадање управе, јер закладе (фондове) народне управља баш главом тај Анђелић и њеки његов добар пријатељ, а о управи намастивских добара, која бјеше за кратко вријеме у рукама саборских комисија, могла се влада извјестити из самог плана и из рачуна управе. Комесар има са свијем другу задаћу, која се сједне стране састоји у томе: да гледа преломити одмор народни против ове владе, с друге пак, да се тиме пачином стече прецеденс, да влада кашње са свијем узме управу народнијех добара у своје руке.

Калуђерштина наша дакле довела је стање народа нашег данас догас, да нам опасност пријети, да ћемо изгубити (бар до бољи времена) не само автономну црквено-просвјетну, него да ће рођена материјална тековина народна отићи у туђе руке, у којима ће или нестати, те смо онда готови просјаци; или да је задржимо мора ћемо се латити друга пута и друга — оружја, а то је опет зло за народ.

Ко је довео народну ствар догас, видели смо. А дал је то зло, да се једва грђе замислити може, и дал је невоља каквој равне једва да има — о томе нека свако сам размишља.

ДОПИСИ.

ВИШЕ ПЕШТЕ, 30. Августа. — Знамо вам је, да је мађарска влада свом снагом настала гонити Српство, где га год има. Против оних крајева српских где јој неодолире непосредна снага и власт њезина, ради дипломатским путем преко свога грофа Андришије и мађарских консула. Оне пак Србе, који живе и земљама над којима Мађар посредно или непосредно влада, гони отворено и јавно, а може се рећи горе по Турци што „рају“ гоне.

Против Црне Горе мало по мало на подигну мађарски владини листови ларму грдећи ју свакојакијем погрдама, и захтјевају, да аустро-угарска држава помогне Турцима то „гвездо“ разорити (!), против Боке которске захтјевају од бечке владе, да „најстрожије“ мјере употребити, и поглавити орган мађарске владе „Пестер Лојд“ не давно савјетоваше бечкој влади, како ваља да поступа против тих „ребела“ као што они веле.

мњење, а Андрија једнако наваљиваше говорећи: — Је ли, рођако, да ме не би хтели узети за мужа?

Овако принуђена да се изјасни, Олимпија учини то, што могах краће, одговоривши с најчаробнијим осмијехом:

— Не бих, рођаче.

Па овако јасан одговор, Андрија, који иначе бјеше господар од себе, помете се.

— Разумијем, рече, да у вашој очима не могу имати врлине господина Раствина.

— Рођаче, рече Олимпија, погледавши га право њепијем великијем очима, у којима се огледаше искреност, говорите ли ви то збиља? Ја сам мислила да се ви шалите, па сам вам шаљиво и одговорила; а сад ми се чини, да вас је мој одговор увриједио.

— Е добро, настави Андрија, замислите, да се нијесам шало, шта би одговорили?

— Опет бих то исто одговорила: само би сматрала као дужност, да вам наведем узроке, из којих вас одбијам.

— А, ако вас замолим, хоћете ли ми показати те узроке? запита Андрија, у кога глас дрхташе по мало.

— То се разумије, да немам никаквог узрока да тајим.

Овђе Сузана остави књигу и, са упртијем очима у њену рођаку, стаде да слуша.

(Наставиће се.)

Како вrema Србији стоје — не треба ни помињати, јер је ваљда већ свакоме знано, шта је свега од мађарске стране палагивано на Србију за пошљедњајех неколико мјесеци, а зна се и то, каквијем су кукавичкијем средствима хтели пркосити Србији и цијелом народу српском, приликом светковине биоградске, кад је кнез Милан примио владу земље у своје руке.

Тада забранише оностранјем Србима да иду на светковину, па пошто од ових ипак допетнајест хиљада душа пријече у Биоград тога дана, то сад и ту прилику узеше да се Србима освете, јер почеше поједине људе, који бјеху у Биограду — прогонити.

Тако уапсаше уредника „Панчевца“ Јоцу Павловића; уапсеше д-ра Лазу Костића књижевника српскога из Новог Сада, уапсеше Јоцу Крстића књижевника из Бечкерека и још многе друге, којијех имена још нијесам разабрати могао. Само толико дознајем, да их има много поапшенијех Срба, и да ће се и други апсирити.

Има ли какве разлике дакле између Мађара и Турака! Ја би рекао да у главноме нема никакве, по свој пак прилици Турци су човјечнији били, јер они не забрањиваху (како чујем) „рају“ да иде у Биоград, нити апсе оне који тамо бијаху.

Ово што мађарска влада чини сада са Србима овђе, ово је права тирапија; она у истражнијем затворима може држати људе докле хоће, док не иструну и док се материјално не упропасте, пак послје? — но послје кад их пушти: не нашав никакве кривице, (јер је нема) биће, ни лук јео ни на лук мирисао. Закона нема, да тако невин страдалник добије какву награду, а и да има, — било би замаг, јер влада гази сваки закон, који Српство заклања и чува.

Зашто су ови људи поапшени, управо се још не зна, јер мађарске власти поћу ућоме у домове њихове и одвокоше их у апсаре, а не рекосе никоме ни ријечи: за што то чине? Толико се само чује, да је мађарски консул у Биограду Калајија облагао те људе мађарској влади, да су хоја, у Биограду о светковини наздрављали тако, да је из „здравца“ искочила опасност по Аустро-Угарску! Калаја је ишао по домовима биоградских грађана, те испитивао домаће што је који од њиховијех гостију из ових страна — говорио.

Ови сви јадници који сад падоше у апсаре мађарске, људи су врло паметни и научени, и зна се, да се никако пијесу огријешили о мађарске законе, ал за то их је влада дала поапсити; њих да преломије, а народ тиме пачином да заплаши. Не знамо, што у Србији мисао о овој појави, али ми овђе држимо, да мађ. влада ма је што стало, хоће да сломи снагу Српства у овјем крајевима, да би јој се олакшао пут преко Саве. Од владе српске у Србији никад писмо тражили помоћи братинске (ма да би имали право и то захтјевати) али то можемо у име српске будућности и у самој Србији, захтјевати од ње: да не губи из вида што се овђе с нама ради, и да не заборави на интерес сопствени при томе, који захтјева, да су све опасности што даје од њенијех граница.

Из БОКЕ, 1. Септембра. — Наш млади народни завод, најзнаменитији на приморју српском, морепловствена школа у Србији тешки ударац поднесе.

Има већ неколико година да је влада, радећи са сваке стране да у почетку затре ову клицу српске просвјете, подигла на њу руку своју: ал ју је била задржала опћина херцеговска, која управља овјем заводом.

Ево у чему се тај удар састоји.

Познато је да је у овом заводу професор морепловства г. Мато Мрша. Ријетке својине овог честитог Србина као ватреног патриота божанског и његово име, које је стекао у поморству као научни и искусни морепловац, потакли су били Новљане, да га моле, да остави Задар, ће је морепловство предавао, па да дође у новоотворену школу у Србији. Колико се сва Бока веселила самоме заводу, толико је обрадова глас, да се капетан Мато Мрша примио овог позива.

Како је влада триста запрека налазила да се овај завод нествори, тако је остала и до данас дошљедна пријечења његов развитку. У тој тежњи она одузе сваку вриједност свједочења, које је дијелио г. Мрша, и објави опћини, да се исти професор мора испиту подвргнути, ако жели да буду његове свједочење припознате.

Ту је објаву владину ондашња управа опћинска од акта ставила и познајући способност г. Мрше, није му гу министеријалу наред-

саобћивада, а он сам опет много је више у себи достојанства осјећао, него да се у старости дубокој подлаже испиту опшјех људи, које би он могао још учити. Тако је до данас г. Мрша своју професорску дужност вршио, а влада није његове свједоче признавала, него су наши младићи морали ићи у Трст, Дубровник или Котор да испите полажу. За то је вазда мали број ученика моренолство у Србији слушао.

Отуд је садашња опћина херцеговска мислила да ће њено патриотско дјело учинити, ако предложи г. Мрши алтернативу: или да се испиту подиргне или да оставку даде.

Ми напротив држимо да је ту опћина слиједила влади послужила и да је малодушно пустила владу да пож у срце засади том млађаном заводу народњем.

Онда ћаше опћина једно патриотско дјело учинити да је изадила у Бечу преко свога градоначелника да се стари велеискусни и научени професор Мрша не мора испиту подлагати, што је г. градоначелник могао постићи, јер је имао довољно времена и приступа на дотична мјеста.

Најпослије, и да министарство не буде хтјело ту молбу опћинску испунити ни за љубав самог племенитог г. Војновића, ком би садање министарство немало бити обвезано, па да су свједоче г. Мрше у истој вриједности остале, патриотичнији би поступак херцеговске опћине био, да је задржала садашњег вриједног и честитог професора, што ће најбоље будућност овог завода засвједочити. Када ова школа изгуби име Мата Мрше, које је до сада привлачило овај мали број ученика у Србину, онда се могу затворити врата на оној човјек задужбини српској. Зар да који други човјек издохне тешики губитак? Никада. Ако и нијесу код владе ваљале свједоче Мршине, ваљала је његова наука, коју је знао и могао успјехом предавати нашим младићима, који непознају талијански језик. Ко не види пријеку потребу истијема да сваки бар по једну годину остане у србинском заводу, да почетке ласније на материнском језику прими? А што мора опет на страну ићи да испит полаже, зар неби морао ићи да научи мало талијанског језика и да не мора за испит одити? А колико су вриједили његови очински савјети младежи нашој, колико ли онај патриотизам, којим г. Мрша дише, те којим је надањивао и своје ученике?

Али да се може овај губитак надокнадити, опћина херцеговска неби имала г. Мрши рећи: или полажи испит, или хајде без икаквог повода од његове стране. Није то давно било, кад је нека опћина, паче нешто више, кад су преко четрдесет грађана, сваки бољи и познатији из крајине повике, ишли Мршу и позивали га из Задра, да је могао осигурати живљење себи и породици, да у Боку дође. При таквој опћој жељи, која га је позивала, и одушевљењу, које га је исцкало, није могла ни за тренутак посумњати поштена душа Мршина, те не предложи никаква условља. Наравна ствар, мислио је да од уговора није потребоће, поштења има и ће се своја ријеч знаде одржати и поштовати.

Данашња ће опћина рећи да га она није позивала, — не мари ништа, позивали су га оци ваши, позивали су га Новљани, а зар се ви вашијех предака одричете?

Али писац ових редака много боље познаје Новљане, него да пред Српством дозволи да на њих подобна љага напе. У повској крајини је вазда било људи и данас их има, по којима неизостаје пза осталијех опћина бокешкијех, ако им не предвачи. И г. Мрша може се данас слободно поносити са пријатељством и популарношћу много већом од оне што га је у Боку привукла и дочекала, јер се његово име како у повској крајини тако по свој Боки са поштовањем спомиње.

А што је опћина херцеговска немудро, непатриотично и не лијепо послужила влади противу узор-Бокела Мрше, за то је одговоран начелник њен и његов намјесник. Први се хтјео ваљда осветити г. Мрши за то што га не броји међу своје пријатеље, а други из његове наклоности, да зло чини, а да првог код народа са свијем омрази. А колико су кадри по свијем опћинама поједини људи који су учепији, доста се сјетити што је био кадар учинити рисански тајник у погледу језика.

Мило нам је што чујемо да су опћински присједници г. Станко Шимрак и Шинро Гојковић дали оставку на њихова мјеста.

Извјестићу вам тек дознам хоће ли профе-

сор Мрша збила останути без уздробљена у неговој дубокој старости за то што је у Задру оставио државну службу да свом stataству послужи. —

Читао сам у „Црногорцу“ писмо г. Војновића својим бирачима. Ако је г. Војновић вољан да нам што год каже, њему је познат један пут много ласнији од онога кој он жели. Увјерени смо да му „Црногорац“ неће одрећи који свој стубац, на нека изложи што има како ћемо га боље разумјети. А г. Војновић знаде да су код нас мучни састанци да не речем не могући.

(?) Из БОСНЕ, 26. Августа. — Турђев данак прође, а ето нам скорије и светог Луке хајдучког растанка, а ове године о хајдудима ни спомена, од како ево у најновије вријеме и наше црногорске горе умукосе, од онога времена по цијелој Босни, Ерцеговини и старој Србији — бједној Србиновој постојбини тишина влада, пак нема као досад ни хајдука, наше браће осветника — да ако ништа друго, а оно барем по неког крвника бега на други свијет спреме, као што то покојни Јовица Ковачевић крајишник и дружина му, Муј-агу Аджића бега Кулиновића и још неке године 1860 па клањање пророку послаше, што ови многу српску браћу развјерисе, и српске мајке у црво завише. До Луке сад нема више бегова, Ага, и снахија који би наш српски народ онако таманили, као што ови пре доласка Омер Паше чинише. Омер Паша сломи рогове босанској госпоштини, учини велико добро, али крепали онадје не могаше пропустити, већ и бједном српству својој браћи јада зададе, што од ових оружје покупи, и па ново их сили, суровости, и гордосте занемене браће подчини. Осиромашена господина постаде истина наместија и увића: да је је једини спас, ако са својом српском браћом у миру и договору живићу буду; али оста крвника, који још и дан данас своју браћу гоце, и где год узмогу муке им задају. За то би требало хајдука: да се освете и скотове у страх утјерају.

Било је времена, кад од хајдука ни један бег у Рисовац планину у лов ходит не смјеле јер је у Рисовцу у вјек хајдука бивало, који су на крвнике мистрили, и својски се свестили, а скоро не би ни једног бега који народу неко зло починио није. Сад се разлијеже Рисовац од бегова и беговских ловачких паса, нико их не лира, јер нема хајдука, а право говорити у најновије вријеме и не чине великих зала, јер су ала од стране туркуша и њима додијала, али би опет требало: да се по нека хајдучка чета појави, и кукољ изтријеби што га још међу беговима има.

Ова година већ нам мимоиђе прође Турђев дан, хајдучки састанак, а ето нам скорије и светог Луке хајдучког растанка, а ове године не би ни састанка ни растанка, а Боже дај: да дојдући Турђев дан срећнији буде т. ј. да се све српство под једним барјаком изкупи, па Турђев дан борбу отпочне, а до светог Луке Србину домовину са свим ослободи и уједини, а да нам свима Србима прва светковина буде: Кад уједињење и ослобођење српства светковали будемо. —

Из ХЕРЦЕГОВИНЕ, 6. Септембра — Од кад су неки лупежи убили при свршетку мјесеца Јунија Садика Шеовића и Суља Маркина у Корјениће; раја корјенићка нема лијека по је Турци петљају по тавницама. Село Ораовац са свијем је расељено и како чујемо 120 душа пребјегло је у књажеву земљу у Грахово. Турци веле, ии сте власи, навели влахе те су ови два погинули а ви ће те цеван дати. Гријех велики што чине од јадни Србаља: али кад би смо рекли право за врага и ђавола и невоља им је да овако поступају. Турци корјенички грађаху влашћу и то изванредно лијепо поступајући с рајом која нити сами један крај ни палице не би принуђена да принесе. Сад пред кућом једнога Срба заноче ти два Турчина и погину. Ја не говорим да је ко навео те зликовце који су их побили, али се чудим војводи Симу Баховићу кајмекану бањском и Бањанима који примају царско благо и сами царске павдуре и кордун сачињавају, те ове људе тају и држе код себе с којим јадна спротиња доста страда, и од којих никакве користи никад нико имао није.

Па да вам истину кажем да то не иде ни у какав интерес црногорски, јер многи Срби знају да власт црногорска хоће добра Баховићу, па многи мисле да он то и чини из новладе њене. Као Срб ме могу ово да затајим и да вас,

господине уреднице, не замолим да у ваше редове ово ставите што желимо ми Херцеговци.

Војвода Симо Баховић кајмакам турски да се пресели у Бањане његово племе јер није лијепо да кајмакам турски стоји у граници слободне Црне Горе. Да му се запријети да зле људе и лупеже код себе не држи, с друге стране да се не уобрава влади турској врћати Србе који од невоље траже утецишта у Црну Гору, јер је нама Црна Гора вазда своја слободна недра отвараала. Ако неби ово наша влада учинила, већ ови пачин војводе Баховића одобрава, а оно пека нама барем и по птици поручи на ћемо, ријеч ви давам, један озбиљни устанак учинити.

ЦЕТИЊЕ 9. Септ. Првих дана овога мјесеца био је овде скуп свијех учитеља црногорских. Том приликом представио се свима као ново и познати главни школски назорник г. Шинро Ковачевић. Главна пак цијел састанку била је то, да се учитељи узајамно обавјесте о школском раду и да приме нова упутства за наступајућу школску годину, која се односе колико на спољно, толико и на унутарње уређење школе.

Овом приликом било је промјене и у персоналу учитељском; дванајест нових учитеља имовано је, већином свршени Клирици цетинске семинарије; а неки су стари учитељи или по жељи или по потреби одпуштени.

Са радошћу имамо прибиљежити још и то, да је Њ. Св. кнез Никола готово свијем учитељима повисио годишњу плату. Сувише одређено је 8. награда, најбољим учитељима, и то 3. прве по 50. ф. а 5 других по 30. ф.

На једном од састанка присуствовао је Св. кнез лично, и међу осталим обрадовао је скупштине учитеље тијем, што је обећао најизврснијој двоци крајем школске године за ваљаност и труд даровати витешки крст Данилова реда.

Надати се је, да ће млади учитељи црногорски — којима се очеви знадијаху грабити око глава душманскије и свијетлога оружја бранећи крст часни и слободу — да ће и они јуначки прегвнути око напретка школскога да се достојни покажу награда и одличја које им је Св. кнез обећао.

— 11. Сеп. Данас је објављено у Цетинској цркви призивање св. ду, као обично вазда при почетку сваке шк. године. У цркви је чинодјејствовао преосвештени г. митрополит Нилармон, а за тијем се одило у завод богословски где је читан школски законик; кашње у новоиздату Његовачки завод, где се је свештала водила у присуству Њ. Св. кнеза, г. г. Сенатора и цијелог школског персонала.

Славно уредништво!

Умољава се то славно уредништво да би печатало у првом броју „Црногорца“ ову исправку:

У 33. броју „Црногорца“ има неки допис из Боке на Госпојин-дап, у којем се изврћу догађаји с намјером да се јавно мњење заваља и наметне неправедни укор овом опћинском вијећу.

Управитељство опћинско одбијајући такове лажне измишљотке, јавно очитује: да, знајући своје дужности, као што је сваким могућим српством настојало одклонити, да се не догоди онај догађај на Жлијебима, тако је одлучило послужити се законитим средствима, да би ублажило кобне последице истог. —

Ерцег-Нови, 2. Септембра 1872.

Начелник,
Војновић.

Присједник,
Русовић.

Г. Турђу ил. Војновићу.

Изјавили сте жељу, да би сте ради били рачуна својим бирачима о своме раду. Пошто је народу тешко окупљати се, изволите тога ради доћи у суботу на митинг у Котор.

Сутвара, 14. Септ. 1872.

У име многвијех
Поп Митар Зећ.

Због тога што нам је нестало карте а ни фабрика нам није могла па вријеме послати, изостао је „Црногорац“ прошле недјеље. Идући бројеви изићи ће с додатцима док се читаоцима не одужимо. Политичне вјести изостале су из овога броја, јер нам се нагомилало дописа.

Уредништво.